

Investigating the Impact of Committing sins on Some Physical Illnesses and Explaining its Models Based on the Islamic Worldview

Ali Asghar Zakavi^{1*} , Rahmatollah Marzband¹ , Mohammad Yousofpoor²

1- Department of Islamic Thought, Medical Faculty, Mazandaran University of Medical Sciences, Sari, Iran.

2- Department of Iranian Medicine, Faculty of Iranian Medicine, Mazandaran University of Medical Sciences, Sari, Iran.

*Correspondence should be addressed to Mr. Ali Asghar Zakavi; Email: a.zakavi2009@gmail.com

Article Info

Received: Apr 27, 2020

Received in revised form:

Jun 1, 2020

Accepted: Jan 24, 2021

Available Online: Dec 22, 2021

Keywords:

Islamic worldview

Pathogenic factors

Physical illness

Sin

 <https://doi.org/10.22037/jrrh.v7i4.30176>

Abstract

Background and Objective: Modern and Traditional Medicine pay serious attention to causes of illnesses in the treatment of diseases. Understanding the cause is the first step in the fundamental treatment of diseases. The purpose of this article is to examine how committing sins affects some physical illnesses and to explain its models based on Islamic teachings.

Methods: This is a library-based and content analysis study. Initially, by searching the authentic Islamic sources, Jameu Al-Tafaseer, Jameu Al-Ahadith software, the primary data related to the research question were collected from databases such as Noormags, SID, Magiran, and ISC. These data were then analyzed according to the purpose of the study and their results were categorized. The authors declared no conflict of interest.

Results: Findings show that sins are one of the factors contributing to some physical illnesses; Verses and traditions have confirmed this effect. Analysis of the findings showed that this effect can be explained by three models: direct effect by causing dysfunction of organs, indirect effect by causing mental and psychological problems and the immaterial effect.

Conclusion: Given the law of causality and the mutual effect of material and immaterial beings, committing sins is naturally a movement against the creation system and this lack of harmony with the creation system can cause some disturbances in the existence system including the human body causing physical illnesses.

Please cite this article as: Zakavi AA, Marzband R, Yousofpoor M. Investigating the Impact of Committing sins on Some Physical Illnesses and Explaining its Models Based on the Islamic Worldview. Journal of Pizhūhish dar dīn va salāmat. 2021;7(4):131-148. <https://doi.org/10.22037/jrrh.v7i4.30176>

Summary

Background and Objective

In treating diseases, medical knowledge has paid attention to recognizing pathogenic factors. The six factors that cause physical illness are: living pathogens, nutritional factors, physical factors, chemical agents, and mechanical and social factors (1). In Islamic texts, the effect of committing sins on causing some diseases has been specified. The main question: is whether there a causal relationship between committing

sins and appearance of some physical illnesses. and what the models of this impact are.

If this relationship is proven, attribution of some diseases in Islamic sources to human performance and the impact of religious practices on healing the patient are logically explained and people will be motivated to practice religious self-care for the sake of physical health.

Methods

This is library-based study and involves content analysis. First, by searching the original Islamic sources, the Qur'an, hadith, the software of the Jame-o-Altafasir and the Jame-al-Ahadith, articles

and works available on databases such as ISC, Mgriran, SID and Normags the data related to the research question was collected and then analyzed and categorized according to the purpose of the research to find a logical and defensible answer

Results

1. The meaning of sin.

Sin has been referred to in the Qur'an with phrases such as: Dzanb, Ithm, Sayyeh and Khateeah (Baqara/173; Al-Imran/120) (2). The nature of sin is "rebellion and disobedience," to divine command.

2. Foundations of the Islamic worldview:

Examining the effect of committing sins on causing some diseases requires knowledge of these foundations.

2-1 Geological foundations: The world is governed by two systems: the system of creation and legislation. The most important cosmological principles in the system of creation include the following:

a. Monotheism and the two-dimensional world: The universe is created by God and has two parts: Physical and transphysical (An'am/75).

b. Legitimacy of the world: The world acts according to the law of causality (3) and God is the cause of causes (An'am/99).

c. Connection between events and beings: A small change in one component of the world affects the other components (4).

d. The evolutionary movement of the world: change is taking place in all parts of the material world (Ahqaf/3). It has a dynamic and evolving substance (5).

e. the scope of the law of causality: The law of causality also applies to immaterial beings. The essential cause of the universe is God (Hood/92).

f. General glorification (Tasbeeh): All particles of the world are engaged in glorifying God (Isra/44).

2-2 Anthropological foundations: Man is the intersection of God's creative and legislative will.

a. Man is a two-dimensional being: the material body and the divine spirit (Sajdeh/11) (6).

b. Man is God's successor on the earth (Baqarah/30).

c. Harmony in the particles of universe: And all creatures are at the service of human evolution (Ibrahim/32-33).

3. Models of the effect of committing sins on causing some Physical illnesses:

The first model, as the immediate effect: The reason for forbidden foods being forbidden is their harmful effect (Maeda/4). For this reason, the

effect of some sins on causing physical illnesses is immediate. An example is the effect of pork on the development of parasitic diseases (7, 8, 9). The second model or the intermediate effect: Committing sins causes a psychological complication (such as acute stress) and this complication causes physical illnesses (10, 11).

Third model: special and transcendental effect.

A: Based on the following principles:

- The universe has two dimensions.
- The world acts according to the law of causality.
- There is a connection between the events of the world.
- The law of causality applies to material and immaterial phenomena.

Given that human motivation and intention of sin are parts of the (immaterial) phenomena of this world, it can play a role in causing a physical illness.

B: All the particles of the universe are in harmonious activity; if each of them plays its role properly, the result will be the continuation of the existing harmony. But violation from their inherent role will disrupt the system of world. Sin is the sign of inharmony with the system of the creation and its result can be disorder in the function of organs (3).

4. Evidence from Islamic sources:

The world is created according to the law of action and reaction (Loqman/16) such as the effect of human performance on physical illness (Baqarah/59), the descent of goodness and blessing (A'raf/96); Mass destruction (An'am/6), the increase in blessings (An'am/44), social humiliation (Al-Imran/112) and the destruction of generations (Baqara/205). The above verses prove the interaction and systematic connection between components of the universe, the causal relationship of some natural disasters and physical illnesses with committing sins.

Narrations also point to the effect of committing sins on the incidence of diseases, sudden death, as well as physical injuries, disasters and shortages (12, 13).

Conclusion

According to the foundations of the Islamic worldview, committing sins can cause some physical diseases through three models:

a. direct effect; as in the effect of eating pork on pathogenic parasites (8, 9)

b. Immediate effect; A psychological problem acts as a mediator disrupting the function of cells or organs (10, 11).

c. Transcendental or "special" effect; This effect either falls under the law of causality or in the form of this rule that committing sins, in non-harmony with other components of the universe, leads to the appearance of pathogens.

According to the above principles, and according to some narrations (14), "new" sin can cause a "new" disease.

Based on these foundations, three models have been proposed to explain the effect of sin on causing certain physical diseases: the direct; indirect and transcendental special effects.

The above models have been confirmed by new scientific achievements, Quranic evidence and narration.

Given the relationship between human performance and the system of creation, many religious practices, such as prayer for healing the sick, can be rationally explained, and by adorning oneself with piety, one can avoid diseases and ensure health for oneself.

To examine the claim made in the present study, future studies could study some of the diseases caused by eating forbidden animals in humans as an example or investigate how the stress of committing a sin mediates the development or exacerbation of certain physical ailments.

Acknowledgements

We would like to thank Dr. Seyed Hamzeh Hosseini, a member of the faculty and professor of psychiatry at Mazandaran University of Medical Sciences, for providing advice and some Latin sources to improve the level of the article.

Funding

According to the authors, this study was not sponsored and was written at the personal expense of the authors.

Authors' contribution

General editing of the article: first author; Content and structural guidance: second author; and providing advice: third author.

References

1. Mausner JS, Bahn AK. Epidemiology. An introductory text. Translated by Mohammad Hosein Malikafzali, Kioumarth Naseri. Tehran: Markaz Nashre Danedhgahi; 2016.p.35-40.
2. The Holy Quran. Translated by Naser Makarem Shirazi. Tehran: Dar Al-Quran Publication; 2017.

3. Tabatabaei S. Al-Mizan Commentary. Qom: Daftare Entesharate Islami, Jamaee Modaresin Howzeh Elmie Qum; 1984.
4. Motahhari M. Adle Ilahi. Tehran: Sadra Publication; 1999.
5. Sadr od-Dīn Shīrāzī (Mulla Sadra) M. Al-Asfar Al-Arbae'h. Qom: Mustafavi Publication; 1989.
6. Zakavi AA. Javdanegi-e Rouh. Sari: Shelfin Publication; 2005.
7. Moller R. Worms and Human Disease. 2 ed. UK: CABI Publishing; 2002..
8. Roberts L, Janovy JR. Foundations of parasitology. New York: McGraw Hill; 2008.8.
9. John D, Petri WA. Markell and Voge's Medical Parasitology. 9 ed: Oklahoma: saunders; 2006.
10. Myers B. Corticolimbic regulation of cardiovascular responses to stress. *Physiology & behavior.* 2017;172:49-59.
11. Robert McComb JJ, Tacon A, Randolph P, Caldera Y. A pilot study to examine the effects of a mindfulness-based stress-reduction and relaxation program on levels of stress hormones, physical functioning, and submaximal exercise responses. *Journal of Alternative & Complementary Medicine.* 2004;10(5):819-27.
12. Majlesi MB. Bihar al-Anvar. Beirut: Moassese al-Vafa; 1984..
13. Ibn Babawayh Qummi (Sadooq) M. al-Khisal, Editor, Ali-Akbar Ghaffari. Qom: Jameah Modarresin Publication; 1983..
14. Koleyni M. Osool-e-Kafi, Editor: Aliakbar GHaffari & Mohammad Akhundi. Tehran 1986.

دراسة تأثير المعصية في إيجاد بعض الأمراض وشرح أنماطها طبقاً للرؤية الكونية الإسلامية

علي أصغر زكوي^١ ID، رحمة الله مرزبند^٢ ID، محمد يوسف بور^٣ ID

١- قسم المعارف، كلية الطب، جامعة العلوم الطبية في مازندران، ساري، إيران.

٢- قسم الطب الإيراني، كلية الطب في ساري، جامعة العلوم الطبية في مازندران، ساري، إيران.

* المراسلات الموجهة إلى السيد علي أصغر زكوي؛ البريد الإلكتروني: a.zakavi2009@gmail.com

الملخص

معلومات المادة

خلفية البحث وأهدافه: يهتم الطب الجديد والشعبي بمعرفة علل بروز المرض بغرض تأمين الصحة وعلاج الأمراض. فمعرفة العلة تعتبر الخطوة الأولى في العلاج الحقيقي للأمراض. والهدف من هذه الدراسة مطالعة كيفية تأثير المعصية في بروز بعض الأمراض الجسمية وشرح أنماطها طبقاً للرؤية الكونية الإسلامية.

الوصول: ٣ رمضان ١٤٤١
وصول النص النهائي: ٩ شوال ١٤٤١
القبول: ٢ ذي القعدة ١٤٤١
النشر الإلكتروني: ١٧ جمادى الأولى ١٤٤٣

الكلمات الرئيسية:

منهجية البحث: تعتبر هذه الدراسة من النوع المكتبي وتحليل المضمون. فقد تم ابتداءً جمع البيانات الأولية المرتبطة بالسؤال مورد الدراسة من خلال البحث في المصادر الإسلامية الأصيلة، وبرامج جامع التفاسير وجامع الأحاديث والمقالات الموجودة في المواقع المرجعية مثل آي.إس.سي، ميكيران، إس.آي.دي و نورمكر، ومن ثم تم تفكيك هذه البيانات وتحليلها بملاحظة هدف الدراسة، وتم تصنيف نتائجها. ولم يلحظ مؤلفو المقالة أي تعارض للمنافع.

الأمراض الجسدية
الرؤية الكونية الإسلامية
مسببات المرض
المعصية

المعطيات: تشير النتائج إلى أن المعاصي إحدى العوامل المؤثرة في بروز بعض الأمراض الجسدية. وقد أكدت الآيات والروايات أيضاً على هذا التأثير. ويشير تحليل المعطيات إلى أنه يمكن عرض هذا التأثير من خلال ثلاثة أنماط: التأثير المباشر بإيجاد الاختلال في عمل الأعضاء، التأثير غير المباشر بإيجاد المشاكل النفسية-الروحية، والتأثير على أساس قانون العلية وقاعدة التضاد.

الاستنتاج: بملاحظة سريان قانون العلية وأصل التأثير والتأثر في جميع الموجودات المادية وغير المادية؛ فإن ماهية المعصية والذنوب تعتبر حركة مخالفة لنظام التكوين، وهذا التضاد مع نظام الوجود يمكنه التسبب ببعض الاختلالات في نظام الوجود، ومن جملة ذلك بدن الإنسان، وخلق الأمراض الجسدية.

يتم استناد المقالة على الترتيب التالي:

Zakavi AA, Marzband R, Yousofpoor M. Investigating the Impact of Committing sins on Some Physical Illnesses and Explaining its Models Based on the Islamic Worldview. Journal of Pizhūhish dar dīn va salāmat. 2021;7(4):131-148. <https://doi.org/10.22037/jrrh.v7i4.30176>

بررسی تأثیر گناه در ایجاد برخی از بیماری‌ها و تبیین الگوهای آن بر پایه جهان‌بینی اسلامی

علی‌اصغر زکوی^{۱*}، رحمت‌اله مرزبند^۱، محمد یوسف پور^۲

۱- گروه معارف، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی مازندران، ساری، ایران.
 ۲- گروه طب ایرانی، دانشکده پزشکی ساری، دانشگاه علوم پزشکی مازندران، ساری، ایران.
 *مکاتبات خطاب به آقای علی‌اصغر زکوی؛ رایانامه: a.zakavi2009@gmail.com

اطلاعات مقاله

دریافت: ۸ اردیبهشت ۱۳۹۹
 دریافت متن نهایی: ۱۲ خرداد ۱۳۹۹
 پذیرش: ۴ تیر ۱۳۹۹
 نشر الکترونیکی: ۱ دی ۱۴۰۰

چکیده

سابقه و هدف: طب جدید و سنتی در جهت تأمین سلامت و درمان بیماری‌ها به شناخت علل ایجاد بیماری توجه جدی دارند. شناخت علت گام نخست در درمان بنیادی بیماری‌ها است. هدف این نوشتار بررسی چگونگی تأثیر گناه در بروز برخی از بیماری‌های جسمی و تبیین الگوهای آن بر پایه جهان‌بینی اسلامی بود.

روش کار: این مطالعه از نوع کتابخانه‌ای و تحلیل محتوا است. ابتدا با جست‌وجو در منابع اصیل اسلامی، نرم‌افزارهای جامع‌التفاسیر و جامع‌الاحادیث و مقالات موجود در پایگاه‌های استنادی مانند آی.اس.سی، مگیران، اس.آی.دی و نورمگز داده‌های اولیه مرتبط با سؤال تحقیق، جمع‌آوری و سپس این داده‌ها، با توجه به هدف پژوهش تجزیه و تحلیل و نتایج آن دسته‌بندی شد. مؤلفان مقاله تضاد منافی گزارش نکرده‌اند.

یافته‌ها: نتایج نشان می‌دهد که گناهان یکی از عوامل مؤثر در ایجاد برخی از بیماری‌های جسمی است؛ آیات و روایات نیز بر این تأثیرگذاری صحه گذاشته است. تحلیل یافته‌ها نشان می‌دهد که این تأثیرگذاری با سه الگو قابل تبیین است: تأثیر مستقیم با ایجاد اختلال در عملکرد اعضا، تأثیر غیرمستقیم با ایجاد مشکلات روحی-روانی و تأثیر بر اساس قانون علیت و قاعده ناهماهنگی.

نتیجه‌گیری: با عنایت به جاری بودن قانون علیت و اصل تأثیر و تأثر در همه موجودات مادی و غیرمادی، ماهیت گناه و معصیت، حرکت بر خلاف نظام تکوین است و این ناهماهنگی با نظام هستی می‌تواند موجب بروز برخی از اختلالات در نظام هستی از جمله در بدن انسان و ایجاد بیماری‌های جسمی گردد.

واژگان کلیدی:

بیماری جسمی
 جهان‌بینی اسلامی
 عوامل بیماری‌زا
 گناه

استناد مقاله به این صورت است:

Zakavi AA, Marzband R, Yousofpoor M. Investigating the Impact of Committing sins on Some Physical Illnesses and Explaining its Models Based on the Islamic Worldview. Journal of Pizhūhish dar dīn va salāmat. 2021;7(4):131-148. <https://doi.org/10.22037/jrrh.v7i4.30176>

مقدمه

شناخت عوامل و علل بیماری توجه جدی داشته و دارد. اما آیا عوامل بیماری‌زا فقط در عوامل مادی زنده و غیرزنده خلاصه می‌شود یا عوامل غیرمادی مانند گناه، نافرمانی از دستورهای الهی و صفات رذیله اخلاقی هم می‌توانند در ایجاد برخی از

یکی از واقعیت‌های زندگی وجود بیماری‌ها در انسان است. دانش پزشکی در جهت تأمین سلامت و درمان بیماری‌ها به

بیماری‌ها مؤثر باشند؟ آیا رعایت اصول مذهبی و اخلاقی می‌تواند در تأمین سلامت جسم مؤثر افتد؟

در متون اسلامی از تأثیر گناه در بروز برخی از بیماری‌ها و تأثیر پارسایی و طهارت روحی بر سلامت جسم یاد شده است. هدف این نوشتار، بررسی رابطه بین گناه با بروز برخی از بیماری‌های جسمی بر پایه مبانی جهان‌بینی اسلامی بود.

سؤال تحقیق این است که آیا بین گناه و بروز برخی از بیماری‌های جسمی رابطه‌ای تکوینی و علی-معلولی برقرار است یا خیر؟ و در صورت اثبات وجود این رابطه، الگوهای این تأثیرگذاری کدام است؟

ضرورت بحث آنجا آشکار می‌شود که در صورت اثبات این رابطه، اول اینکه مخالفان این تأثیر اقتناع خواهند شد؛ دوم اینکه استناد برخی از بیماری‌ها در منابع اسلامی به عملکرد فرد یا جامعه معنا پیدا می‌کند؛ سوم اینکه تصریح متون دینی بر تأثیر استغفار و اعمال مذهبی برای شفای بیمار تبیین منطقی پیدا می‌کند و چهارم اینکه انسان به خودمراقبتی معنوی و دینی در رفتارها به‌منظور تأمین سلامت جسمی ترغیب می‌شود؛ اما در صورت اثبات نشدن، همه این اعمال بی‌معنا یا دست‌کم از تبیین منطقی تهی خواهد بود. فرض اولیه بر اساس متون دینی وجود این رابطه علی و معلولی است؛ درحالی‌که بر مبنای الگوواره حاکم بر طب جدید و مبانی علوم تجربی، چنین تأثیری قابل اثبات نیست. هدف این نوشتار بررسی این فرضیه و یافتن پاسخ منطقی برای پرسش اصلی تحقیق بود.

روش کار

این مطالعه از نوع کتابخانه‌ای و تحلیل محتوا است. ابتدا با جست‌وجو در منابع اصیل اسلامی، قرآن، حدیث، نرم‌افزارهای جامع‌التفسیر و جامع‌الاحادیث، مقالات و آثار موجود در پایگاه‌های استنادی مانند آی.اس.سی، مگیران، اس.آی.دی و نورمگز^۱، داده‌های اولیه و مرتبط با سؤال تحقیق جمع‌آوری و سپس با توجه به هدف پژوهش و رسیدن به پاسخ منطقی و قابل دفاع تجزیه و تحلیل و نتایج آن دسته‌بندی شد.

یافته‌ها

۱) مفهوم‌شناسی بحث

۱-۱) گناه چیست؟

گناه در قرآن در موارد زیادی با تعبیراتی مانند «ذنب»، «اثم»، «سینه» و «خطیئه» استعمال شده است (۱)؛ مانند: آیه ۱۷۳ سوره بقره؛ آیه ۱۲۰ سوره آل عمران؛ آیه ۱۶۱ سوره اعراف؛ آیه ۱۴ سوره شعراء؛ آیه ۹ سوره تکویر و آیه ۷ سوره حجرات. این واژه‌ها در زبان فارسی مترادف و به‌معنای گناه دانسته شده است. اما در عین حال در کلام عرب تفاوت‌هایی برای آنها بیان شده است. اثم به‌معنای گناه است و مراد از آن انجام کاری است که حلال شرعی نباشد (۲). ذنب عملی است که به‌دنبالش ضرر و یا از دست رفتن نفع و مصلحتی مطرح باشد و اصل آن از ذنب گرفته شده که به‌معنای دم و دنباله حیوان است. به گناه ذنب گفته می‌شود زیرا جنایت و ستم به دیگران دنباله و آثاری دارد و مستلزم کیفر و عقوبت و انتقام است (۳). واژه عصیان در مقابل طاعت به‌معنای نافرمانی است. اصل این کلمه به‌معنای چوب است. می‌گویند جلو فلانی را با عصا گرفت و به کسی که از جمعیت کناره‌گیری می‌کند گفته می‌شود «شق العصا»؛ یعنی از جمعیت جدا شد (۴). واژه سینه نیز از ریشه «سوء» گرفته شده و جمع آن «سینات» است و به هر چیزی که بدی در آن ثابت و متصف به آن است، در هر موضوع یا کار یا عقیده‌ای که باشد اطلاق می‌شود و از آنجا که بدی در واژه سینه ثبوت دارد، از نظر معنا از واژه سوء تأکید بیشتری دارد و از نظر لفظ معنایش بلیغ‌تر است. بنابراین، هر یک از این دو واژه به حسب مورد در جای مناسب خود کاربرد دارد (۵). یعنی در جایی که مراد تأکید کردن بر بدی باشد از سینه و در غیر آن از سوء استفاده می‌شود.

واژه گناه در لغت به‌معنای جرم، خطا، معصیت، غلط، نافرمانی، تبه‌کاری، جنایت، عصیان، جفا و ظلم آمده است (۶). (۷) و معصیت نیز به گناه کردن و نافرمانی معنا شده است (۲). در اصطلاح نیز همین مفهوم لغوی آن منظور است البته با این قید که نافرمانی خداوند را به همراه داشته باشد؛ کارهایی که در شرع مقدس اسلام منع و حرام معرفی شده است، انجام گیرد یا کارهایی که واجب شمرده شده است، ترک شود (۸). آنچه در ذات و ماهیت گناه نهفته است، عصیان و نافرمانی از دستورهای الهی است. گناهان به یک اعتبار به صغیره و کبیره تقسیم می‌شود. این تعبیر از آیه ذیل قابل استنباط است: «می‌گویند: وای بر ما! این چه نامه‌ای است که هیچ [کار] کوچک و بزرگی را فرونگداشته، جز اینکه همه را به حساب آورده است»^۲.

^۱) Isc, Magiran, SID, Noormags

^۲) سوره کهف؛ آیه ۴۹

۱) عوامل بیماری‌زای زنده از کوچک به بزرگ مانند ویروس‌ها، قارچ‌ها، میکروب‌ها، تک‌یاخته‌های انگلی یا پریاخته‌ها.
 ۲) عوامل مربوط به تغذیه: این عوامل می‌تواند پروتئین‌ها، چربی‌ها، کربوهیدرات‌ها، ویتامین‌ها، مواد معدنی و آب باشد.

۳) عوامل فیزیکی: مانند قرارگرفتن در معرض گرمای زیاد، سرما، رطوبت، فشار، پرتوها، الکتریسیته و سروصدا.

۴) عوامل شیمیایی: عوامل شیمیایی درون بدن انسان مانند: اوره (که ایجاد اورمی می‌کند)، اسید اوریک (ایجاد نقرس)، کربنات کلسیم (ایجاد سنگ کلیه) و عوامل شیمیایی برون بدن انسان مانند مواد حساسیت‌زا، فلزات، بخارها، گردو خاک، گازها، مواد حشره‌کش و غیره.

۵) عوامل مکانیکی: تماس مزمن با عوامل ساینده یا نیروهای مکانیکی دیگر ممکن است سبب له‌شدگی و پارگی، تغییر رنگ و حتی مرگ شود.

۶) عوامل اجتماعی بیماری‌زا: این عوامل عبارت است از: فقر، سیگار کشیدن، اعتماد به مواد دارویی و الکل، سبک زندگی ناسالم، دورماندن از اجتماع و محرومیت از محبت مادری (۱۵).

۲) مبانی جهان‌شناختی-انسان‌شناختی اسلام

بررسی تأثیر برخی از گناهان در ایجاد برخی از بیماری‌های جسمی، نیازمند آشنایی با مبانی جهان‌بینی اسلامی است تا بر پایه این مبانی بتوان با تنظیم دو استدلال منطقی این تأثیر را اثبات نمود.

۲-۱) اصول و مبانی جهان‌شناسی:

جهان هستی تحت دو نظام مدیریت می‌شود: نظام تکوین و نظام تشریح. نظام تکوین یعنی قوانین و نظام حاکم بر کل عالم و نظام تشریح یعنی قوانینی که به حوزه فعالیت‌های اختیاری بشر مربوط است. نظام تکوین فعل خدا است^۱ و نظام تشریح همان شریعت است یعنی اوامر و نواهی خدا نسبت به موجود مختار (انسان و جن). متعلق امر در نظام تشریح فعل اختیاری انسان است ولی در نظام تکوین، اشیاء هستند که اختیار انسان نقشی در تحقق آن ندارد. «خلقت» نتیجه فعل و اراده تکوینی خدا و «شریعت» نتیجه اراده تشریحی حق است و هماهنگی بین این دو نظام موجب رشد و تکامل همه موجودات و انسان می‌شود. مهم‌ترین اصول جهان‌شناختی در نظام تکوین مرتبط با پرسش تحقیق به قرار زیر است:

۲-۱-۱) توحید و جهان دو بُعدی: جهان مخلوق و تحت اراده حق تعالی است و خداوند اراده تکوینی خود را از مجرای

برخی از عالمان اخلاق گناهان کبیره را تا چهل مورد برشمرده‌اند (۹). در تقسیم دیگر می‌توان گناهان را به دو قسم جوارحی و جوانحی تقسیم کرد: دسته اول گناهی است که فرد با یکی از اعضای بدن آن را انجام می‌دهد؛ مثل: غیبت، زنا، دزدی و فحاشی و دسته دوم آنها که فرد در دل و ضمیر خود انجام می‌دهد؛ مثل: حسد، کینه، بخل و مانند آن.

۱-۲) بیماری و علل آن: بیماری نقطه مقابل سلامتی است. در طب سنتی ایرانی سلامتی حالتی در بدن است که در این حال تمامی افعال (اعم از طبیعی، نفسانی و حیوانی) سیر طبیعی خود را داشته و خالی از هرگونه اختلال و نقص باشد و مرض یا بیماری نداشته باشد (۱۰). علل و اسباب عمده سلامتی و بیماری را تحت عنوان اسباب شش‌گانه ضروری (اسباب ستة ضروریه) دانسته‌اند که عبارت است از: هوا، خوردنی‌ها و آشامیدنی‌ها، حرکت و سکون بدنی (مانند بی‌تحریکی)، حرکت و سکون نفسانی (مانند ترس، خشم و سرور) جذب مواد مفید در بدن و پاکسازی مواد زائد از آن و درنهایت خواب و بیداری (۱۱). از نظر حکیم جرجانی اگر این شش چیز آن زمان که باید و آن چنان که باید، باشد اسباب حفظ سلامتی است و اگر نباشد همین امور با تغییر اخلاط و درنهایت مزاج بدن موجب «بیماری» می‌گردد (۱۱). اما سلامت از منظر سازمان بهداشت جهانی عبارت است از به‌زیستن (رفاه) کامل جسمی، روانی، اجتماعی و نه فقط فقدان بیماری و نقص عضو (معلولیت) (۱۲). همان‌طور که بلاگ^۱ نشان داده است (۱۳)، یافتن تعریف مناسب و فراگیر از بیماری ممکن است به اندازه یافتن تعریف سلامت دشوار باشد. باین‌حال، هیچ کس این عقیده را رد نمی‌کند که عملکرد نادرست و انحراف از حالت طبیعی، مؤلفه‌های اساسی بیماری هستند. اگرچه توافق درباره اینکه عملکرد مناسب و انحراف از طبیعی بودن چه معنایی دارد، کار ساده‌ای نباشد. احکام ارزشی و هنجارهای اجتماعی نه تنها در تعریف سلامت بلکه در تعریف بیماری نیز نقش مهمی داشته‌اند. با وجود مشکلات یادشده در به‌دست‌آوردن یک مفهوم جهانی معتبر از بیماری، اهمیت درک ایده‌های افراد درباره بیماری و مسائل مربوط به آن، به‌خوبی با شواهد تجربی نشان داده شده است (۱۴).

بیماری جسمی حالتی است که یک یا چند عضو از بدن در عملکرد خود دچار نقصان و اختلال شود. عواملی که موجب بروز اختلال در عملکرد اعضا می‌شود به شش دسته تقسیم می‌شود:

۱) سورة بقره، آیه ۱۱۷

۱) Balog

۲-۱-۴) **حرکت تکاملی جهان:** قرآن کریم بر وجود تغییر و تحول در همه اجزای جهان تأکید دارد.^۶ این حرکت روندی تکاملی دارد و غایت آن بازگشت به سوی خدای متعال است.^۷ آغاز پیدایش اشیاء از خدا و رجوع آنها نیز همراه با استکمال به سوی او است (۲۰) و این حرکت تکاملی تحت هدایت تکوینی قرار دارد.^۸ بر اساس نظریه حرکت جوهری ملاصدرا، جهان ماده نهادی ناآرام، دارای حرکت و پویا (۲۲) و تکاملی است و این حالت بالقوه با وقوع قیامت به فعلیت کامل می‌رسد.

۲-۱-۵) **گستره قانون علیت:** همان‌گونه که بین موجودات مادی تأثیر و تأثر علی-معلولی حاکم است، بین موجودات مادی و فرامادی نیز همین قاعده جریان دارد. علت حقیقی و بالذات و غیرمادی جهان خداوند متعال است که محیط بر همه چیز است^۹ (۱). تنها او وجود اصیل و قائم بالذات است و بقیه موجودات در وجود و در آثار خود وابسته به او هستند (۲۳). قرآن در قبض ارواح انسان‌ها به‌هنگام مرگ، نقش فاعلی ملک‌الموت را به‌عنوان علل غیرمادی مؤثر در جهان گوشزد می‌کند^{۱۰} (۱). حضرت علی (ع) نیز برای اثبات خدا و تبیین توحید به قانون علیت تمسک جسته است: «هر چیزی که کنه ذاتش قابل شناسایی باشد، ساخته دیگری است و هر چه وجودش قائم به غیر باشد او هستی عین ذاتش نباشد»، معلول است» (۲۴).

۲-۱-۶) **تسبیح عمومی جهان:** قرآن به تسبیح عمومی و تکوینی همه ذرات جهان^{۱۱} (۱) و فرشتگان الهی تصریح فرموده است^{۱۲} (۱). فیلسوف اسلامی ملاصدرا با بهره‌گیری از آیه ۴۴ سوره اسراء معتقد است تمامی موجودات حتی جمادات در حقیقت زنده، آگاه و گویای تسبیح حق هستند (۱، ۲۲).

قوانین طبیعی بر جهان اعمال می‌کند. امام صادق (ع) فرموده است: «خدا امتناع دارد که کارها را بدون اسباب فراهم آورد پس برای هر چیزی سبب و وسیله‌ای قرار داد» (۱۶). فرانسیس کولینز^۱ که طرح ژنوم انسانی را رهبری می‌کرد ترکیب ژنوم را به‌عنوان زبان خدا و برنامه کار او برای زندگی در جهان تعریف کرده است (۱۷).

بر اساس آموزه‌های قرآن، جهان به دو بخش تقسیم می‌شود: طبیعت و ماورای طبیعت. ماورای طبیعت (عالم غیب) بخش ناپیدای جهان را گویند که تنها از طریق عقل، شهود و وحی قابل اثبات است. فیلسوفان مسلمان با تبیین‌های عقلانی و با الهام از معارف قرآن، جهان را دارای مراتب چهارگانه دانسته‌اند: عالم ماده، عالم مثال، عالم عقل، عالم اله. عالم ماده به عالم ملک و بقیه عوالم به عالم ملکوت تعبیر شده است^۲ (۱، ۱۲، ۱۸، ۱۹). از باطن عالم به ملکوت تعبیر شده است^۳ (۱).

۲-۱-۲) **قانونمندی جهان:** جهان هستی بر اساس قانون عمومی علیت عمل می‌کند. «عقل هم با حکم بدیهی و ضروری‌اش این قانون را قبول دارد. علوم طبیعی نیز هر حادثه‌ای را مستند به اموری می‌داند که مربوط به آن و صلاحیت برای علیت آن است. هرگز علت از معلول و معلول از علت تخلف نمی‌پذیرد» (۲۰). جهان هستی جهان عمل و عکس‌العمل است^۴ (۱) و خداوند علت‌العلل معرفی شده است^۵ (۱).

۲-۱-۳) **پیوستگی ضروری بین حوادث و موجودات:** به‌دلیل حاکمیت قانون علیت بر همه اجزای جهان، نوعی همبستگی بین همه ذرات عالم مشاهده می‌شود؛ به‌گونه‌ای که اندک تغییری در یکی از اجزای آن مستقیم یا غیرمستقیم بر اجزای دیگر تأثیر می‌گذارد. اصول فلسفی که اثبات «پیوستگی ضروری و عمومی در نظام تکوین» بر آنها متکی است عبارت است از: قانون علیت؛ پیوستگی ضروری و تخلف‌ناپذیر بین علت و معلول؛ سنخیت علت و معلول و منتهی شدن همه علت‌ها به یک علت‌العلل. از این سه اصل نتیجه گرفته می‌شود که نظام تکوین نظامی قاطع و غیرقابل تبدیل دارد و با ضمیمه شدن اصل توحید، ارتباط و پیوستگی قاطع و عمومی بین «همه حوادث جهان» استنباط می‌گردد (۲۱).

^۱) Francis Collins

^۲) سوره اعراف؛ آیه ۱۸۵ و سوره مؤمنون آیه ۸۸

^۳) سوره انعام؛ آیه ۷۵

^۴) سوره روم؛ آیه ۴۶، سوره اعراف؛ آیه ۵۷، سوره حجر؛ آیه ۲۲، سوره

فرقان؛ آیه ۴۸، سوره نمل؛ آیه ۶۳ و سوره حج؛ آیه ۵

^۵) سوره انعام؛ آیه ۹۹ و سوره نحل؛ آیه ۶۵

^۶) سوره احقاف؛ آیه ۳

^۷) سوره نور؛ آیه ۴۲، سوره لقمان؛ آیه ۱۴، سوره غافر؛ آیه ۳، سوره

شوری؛ آیه ۱۵

^۸) سوره طه؛ آیه ۵۰

^۹) سوره هود؛ آیه ۹۲

^{۱۰}) سوره سجده؛ آیه ۱۱ و سوره اعراف؛ آیه ۳۷

^{۱۱}) سوره اسراء؛ آیه ۴۴، سوره رعد؛ آیه ۱۳، سوره نور؛ آیه ۴۱، سوره

تغابن؛ آیه ۱، سوره انبیاء؛ آیه ۷۹؛ و سوره ص؛ آیه ۱۸

^{۱۲}) سوره زمر؛ آیه ۷۵، سوره انبیاء؛ آیه ۲۰، سوره غافر؛ آیه ۷، سوره

شوری؛ آیه ۵، سوره اعراف؛ آیه ۲۰۶

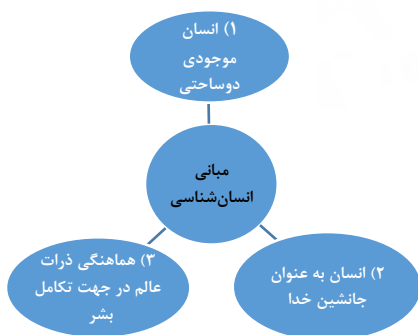

شکل ۱) مبانی جهان‌شناسی اسلامی

و قدرت درک و احساس و تعقل در انسان، حقیقت تعلیم اسماء است (۲۷).

۲-۲-۳) هماهنگی ذرات عالم در جهت تکامل بشر:

با توجه به اصل ۲-۲ (جانشینی خدا) که بر برتری انسان بر همه موجودات تأکید شده است؛ همه مخلوقات در خدمت تکامل بشر هستند^۱ (۱). تعابیری مانند: «و آنها را (نیز) مسخر شما نمودیم»^۲ (۱)، نشان می‌دهد که مسخر ساختن همه موجودات جهان برای انسان و در جهت تکامل او صورت گرفته است؛ تا رسم بندگی به جا آورد^۳ (۱). برآیند هماهنگی بین نظام تکوین و تشریح، تکامل بشر است.

شکل ۲) مبانی انسان‌شناسی اسلامی

۲-۲) اصول و مبانی انسان‌شناسی: انسان یکی از

موجوداتی است که محل تلاقی نظام تکوین و تشریح و نیز محل تلاقی اراده تکوینی و تشریحی الهی است. نسبت به قوانین نظام تکوین اراده او نقشی ندارد اما نسبت به اراده تشریحی حق تعالی، اختیار با او است در اینکه هماهنگ با نظام تکوین، تابع اراده تشریحی حق تعالی باشد یا خیر؟

۲-۲-۱) انسان موجودی دوساحتی: انسان همانند عالم

هستی دو بُعدی است: بدن مادی و روح الهی. خداوند روح انسانی را به خودش نسبت داده است^۱ (۱) و این اضافه از نوع اضافه تشریحی است (۲۴). روح آدمی، منشأ حیات ویژه‌ای است که فصل الخطاب حقیقت انسان است و تعلیم معارف قرآن است که به روح انسان شرافت وجودی می‌بخشد (۱۹). آنچه اصالت دارد و باقی است روح نامیرای او است^۲ (۱، ۲۵).

۲-۲-۲) انسان، جانشین خدا: آدمی جانشین خدا در

زمین است^۳ (۱) و توانایی شناخت خدا و حقایق عالم هستی را دارد و می‌تواند با اختیار خویش تجلی بخش صفات جلال و جمال الهی باشد^۴ (۱) و استعداد فوق‌العاده‌ای برای درک حقایق هستی دارد (۲۳). منظور از تعلیم اسماء در تعابیر قرآنی مانند آیه ۳۱ سوره بقره، دانش‌ها و علوم است (۱، ۲۶)

^۱ سوره حجر؛ آیه ۲۹، سوره ص؛ آیه ۷۲ و سوره سجده؛ آیه ۹

^۲ سوره سجده؛ آیه ۱۱ و سوره نحل؛ آیه ۷۰

^۳ سوره بقره؛ آیه ۳۰، سوره یونس؛ آیه ۱۴ و سوره نمل؛ آیه ۶۳

^۴ سوره بقره؛ آیه ۳۱

۳) الگوهای تأثیر گناه در ایجاد بیماری‌های جسمی

الگوی اول: تأثیر بی‌واسطه و مستقیم: احکام و قوانین اسلام با توجه به نتایج و آثار واقعی رفتارها در زندگی دنیوی و اخروی تشریح شده است. روایات فراوانی درباره فلسفه احکام از ائمه هدی (ع) صادر شده است که علمای اسلامی به تألیف آثار ارزشمندی در این زمینه مبادرت ورزیده‌اند (۲۸). همه احکام اسلامی فلسفه‌ای دارد؛ حتی اگر علت و فلسفه تشریح حکمی برای بشر معلوم نشده یا در روایات به آن تصریح نشده باشد؛ زیرا نیافتن، دلیل بر نبودن نیست. آنچه برای جسم یا روح یا هر دوی آنها مفید است حلال و مستحب و یا واجب و فضیلت دانسته شده و هر آنچه زیان و ضرر داشته باشد حرام، مکروه، معصیت و گناه معرفی شده است. در قرآن کریم به این مهم تصریح شده است: «از تو سؤال می‌کنند چه چیزهایی برای آنها حلال شده است؟ بگو: آنچه پاکیزه است، برای شما حلال گردیده...»^۱ (۱)؛ «پیامبر کسی است که اشیاء پاکیزه را برای آنها حلال می‌شمرد و ناپاکی‌ها را تحریم می‌کند»^۲ (۱)؛ و اینکه قمار، شرب خمر و مانند آن به دلیل آثار زیانبار جسمی و روحی، حرام و پلید معرفی شده‌اند^۳ (۱). راز حرمت خوراکی‌های حرام نیز تأثیر زیانبار مادی، معنوی، دنیوی و اخروی آنها است. بنابراین می‌توان گفت که تأثیر برخی از گناهان در ایجاد بیماری جسمی، تأثیر مستقیم و بی‌واسطه است. برای مثال، خوردن حیوان حرام‌گوشت می‌تواند تأثیر مستقیم در جسم داشته باشد و با انتقال ویروس یا انگل و دیگر عوامل بیماری‌زا و با ایجاد اختلال در عملکرد یک عضو، بیماری‌هایی را ایجاد می‌کند. تحقیقات جدید نشان می‌دهد که گوشت خوک می‌تواند بیش از ۱۴۰ بیماری اعم از انگلی، ویروسی و باکتریایی را به انسان انتقال دهد که بیماری‌های انگلی در صدر آنها قرار دارد (۲۹-۳۱).

الگوی دوم: تأثیر با واسطه: تأثیر گناه به‌عنوان علتی مادی اما غیرمستقیم و باواسطه در فرد بیماری جسمی ایجاد می‌کند. در این الگو، گناه موجب بروز عارضه روحی-روانی می‌شود و این عارضه اختلال در عملکرد سلول‌ها یا اعضای بدن را موجب می‌شود. برای مثال برای کسی که هنوز وجدان و غیرت دینی یا حتی وجدان اخلاقی او بیدار و فعال است تکرار یک‌یک رفتار خلاف شرع و گناه یا خلاف قانون در درازمدت ممکن است در او ترس و استرس از افزایش آن نزد

مردم یا در پیشگاه الهی در قیامت ایجاد نماید. تحقیقات علمی نشان داده است که واکنش‌های حاصل از استرس فیزیولوژیکی خطر ابتلا به بیماری‌های جسمی را ایجاد می‌کند (۳۲). قرارگرفتن در معرض استرس مزمن و واکنش‌های شدید به استرس حاد روانی، هر دو با افزایش عوارض قلبی-عروقی همراه است (۳۳، ۳۴). این تأثیر از نوع تأثیر باواسطه (اختلال روانی-روحي متأثر از گناه) در ایجاد بیماری جسمی تلقی می‌شود.

الگوی سوم: تأثیر ویژه و فرامادی: با عنایت به مبانی پیش‌گفته، می‌توان دو استدلال منطقی در اثبات الگوی سوم ارائه کرد. گرچه استدلال‌های زیر در تبیین دو الگوی اول نیز کاملاً کارآمد است، اما به‌طور خاص در تبیین تأثیر گناهانی مفید است که از الگوی اول و دوم پیروی نمی‌کند.

الگوی سوم- الف) با پذیرفتن مبانی جهان‌شناختی پیش‌گفته می‌توان به نتیجه منطقی دست یافت.

اصل (۱) عالم هستی دو بُعد دارد و خداوند خالق جهان است.

اصل (۲) جهان بر اساس قانون علیت و وجود تأثیر و تأثر بین پدیده‌های طبیعی عمل می‌کند.

اصل (۳) بین حوادث و موجودات جهان پیوستگی ضروری حاکم است (به‌عنوان نتیجه رابطه علی و معلولی حاکم بر جهان).

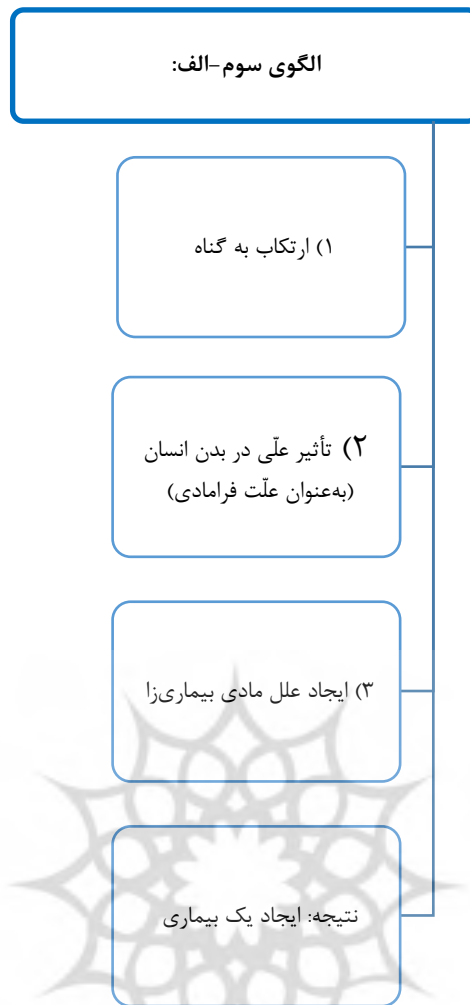
اصل (۴) قانون علیت هم در پدیده‌های مادی هم غیرمادی جریان دارد.

با توجه به اصول یادشده و این واقعیت که رفتار انسان بخشی از پدیده‌های این جهان است و حتی نیت‌ها و انگیزه‌های او نیز بخشی از علل غیرمادی در این جهان تلقی می‌شود، می‌توان به این نتیجه رسید که هر گناهی می‌تواند نقش یک علت فرامادی را ایفا کند و تأثیر خود را در جسم انسان بگذارد و بیماری ایجاد نماید. به‌عنوان یک قاعده کلی، ایمان و بی‌ایمانی و نیز تقوا و بی‌تقوایی نیز (به‌عنوان بخشی از مجموعه عظیم علت و معلول در جهان) می‌توانند در بروز بیماری‌ها یا تأمین سلامتی و یا حتی حوادث طبیعی و معضلات اجتماعی نیز تأثیرگذار باشد.

^۱ سورة مائده؛ آیه ۴

^۲ سورة اعراف؛ آیه ۱۵۷

^۳ سورة مائده؛ آیات ۵ و ۹۰

شکل ۳) الگوی سوم-الف) تأثیرگذاری گناه در ایجاد بیماری جسمی

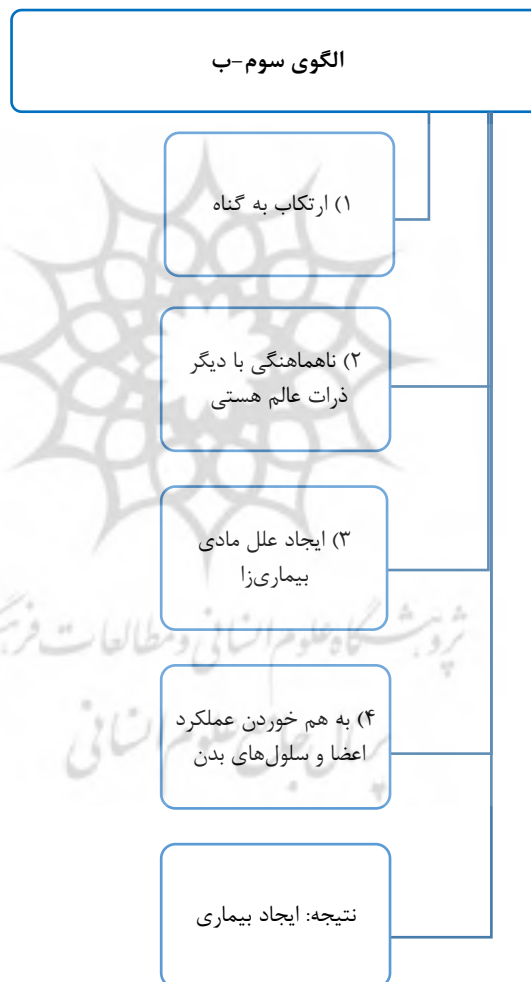
تکوین است و نتیجه آن می‌تواند از مسیری غیر از الگوی اول و دوم، موجب بروز اختلال در عملکرد اعضای بدن و بیماری‌های جسمی، مرگ‌ومیر و مانند آن گردد.

به باور علامه طباطبایی حرکت اجزای جهان بر خلاف قوانین و سنت‌های حاکم بر نظام تکوین به اختلال در نظام و بروز حوادث طبیعی و مانند آن می‌انجامد (۲۰). همین قانون درباره انسان نیز جاری است؛ او به‌عنوان یکی از اجزای این عالم، برای زندگی خود خط سیری دارد که نظام خلقت برای او ترسیم کرده است؛ خط سیری که به آن نظام تشریح گفته می‌شود. اگر آن خط سیر را پیش بگیرد به‌سوی سعادتش هدایت می‌شود و دیگر اجزای هستی نیز با او هماهنگی می‌کنند و درهای آسمان برای برخورداری چنین انسانی از برکات آن به رویش باز می‌شود؛ اما اگر از آن خط سیر تکوینی تخطی نماید، درحقیقت به جنگ با همه اسباب هستی و اجزای عالم برخاسته و در صدد است تا نظام جاری را در

الگوی سوم-ب: همه ذرات عالم در جهت تکامل بشر در فعالیت است (اصل ۲-۱-۴): تکامل جهان و اصل ۲-۲-۳: هماهنگی همه ذرات عالم). در صورتی که هر کدام از این مجموعه نظام‌مند، نقش خود را به‌درستی ایفا کند نتیجه منطقی آن استمرار نظم و هماهنگی موجود در ذرات عالم است، اما تخطی یک موجود یا یک علت تأثیرگذار از وظیفه و نقش تعریف‌شده خویش، اختلال در نظام طبیعت را در پی خواهد داشت. همان‌طور که عملکرد نادرست بخشی کوچک از یک ساعت مچی یا سفینه فضایی و بخشی از سیستم گوارش در انسان، بقیه اجزاء را درگیر و دچار مشکل خواهد کرد، می‌توان اظهار داشت: با توجه به هدف‌داری جهان و سیر تکاملی آن (اصل ۲-۴-۱) و تسبیح عمومی ذرات (اصل ۲-۱-۱-۶)، خلافت انسان از خدا (اصل ۲-۲-۲) نوعی هماهنگی بین نظام تشریح و نظام تکوین است و نظم در طبیعت و اجتماع را در پی دارد؛ اما گناه و معصیت نشانه بروز ناهماهنگی با نظام

«نوع انسان...، اگر از مقتضای فطرت اصلی‌اش منحرف نگردد، عالم بر طبق سعادت و نعمت او جریان می‌یابد؛ اما اگر منحرف شد و فساد در میان آنان رایج گردید، تعادل بین اجزای هستی بر هم می‌خورد و همین خود موجب می‌شود که نعمت از او جدا شود و نظام زندگی مختل گردد و فساد در دریا و خشکی عالم به‌خاطر اعمال ناروای آدمی ظاهر می‌شود» (۲۰). در همین جهت تأثیر دعا در زندگی و سرنوشت انسان و در شفای بیماری‌ها و نیز در دفع حوادث طبیعی و حتی تأثیر آه مظلوم و نفرین او بر فرد یا جامعه تبیین منطقی پیدا می‌کند.

سراسر جهان بر هم بزند که باید منتظر تلخی عذاب و سنگینی بلاها باشد (۲۰). انسان به‌دلیل اختیار ممکن است از هماهنگی با جهان هستی (که جملگی به تسبیح حق تعالی مشغولند) محروم شود و در سیر حرکت تکاملی جهان اختلال ایجاد کند. این اختلال یا به‌صورت ظلم به خویشتن است یا ظلم به خدا، یا ظلم به دیگران و یا ظلم به محیط زیست. همان‌گونه که اختلال در نظام خلقت می‌تواند به یک بلای طبیعی منجر شود، گناه و ظلم و نافرمانی انسان هم که نوعی اختلال در نظام آفرینش محسوب می‌شود، می‌تواند به‌صورت بیماری یا بلای طبیعی بروز کند.

شکل ۴) الگوی سوم-ب: تأثیرگذاری گناه در ایجاد بیماری جسمی

اثر و نتیجهٔ اخروی عمل است که عذاب یا پاداش را در پی دارد و اثر وضعی اثر دنیوی عمل در جسم و روح فرد، خانواده و جامعه است. مثلاً صداقت هم پاداش اخروی دارد هم در دنیا خوشنامی، آرامش و اعتماد دیگران را نسبت به انسان صادق

۴) شواهدی از تأثیر گناه بر ایجاد بیماری در منابع اسلامی

۱-۴) شواهد قرآنی: نافرمانی و همچنین فرمانبرداری از دستوره‌های الهی آثار وضعی و تکلیفی دارد. اثر تکلیفی همان

آسمان فرستادیم»^۶ (۱). واژه «رجز» در اصل به معنی اضطراب، انحراف و بی‌نظمی است. طبرسی در مجمع‌البیان می‌گوید: رجز در لغت اهل حجاز به معنی عذاب است و حدیثی از پیامبر (ص) نقل می‌کند که درباره طاعون فرمود: «آن یک نوع عذاب است که بعضی از امت‌های پیشین به وسیله آن معذب شدند». از اینجا روشن می‌شود که چرا در بعضی از روایات رجز در آیه مورد بحث به نوعی طاعون تفسیر شده که به سرعت در میان بنی اسرائیل شیوع یافته و عده‌ای را از میان برده است. یکی از عوارض طاعون آن است که مبتلایان به آن گرفتار اضطراب و بی‌نظمی در سخن و در راه رفتن می‌شوند که با معنی ریشه‌ای کلمه «رجز» نیز کاملاً متناسب است (۲۳). قرآن در آیه یاد شده به جای «فانزلنا علیهم» می‌فرماید: «فَأَنْزَلْنَا عَلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا» تا روشن گردد که این عذاب و مجازات الهی تنها دامان «ستمگران» بنی اسرائیل را گرفت، هم آنان که ستم کردند هم آنان که ستم پذیرفتند و دم برنیاوردند مصداق «ظلموا» هستند. علاوه بر این، در پایان آیه، جمله «بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ» تأکید بیشتری بر این موضوع است که ظلم و فسقشان علت مجازاتشان گردید. این جملات نشان می‌دهد که آنان بر این اعمال سوء اصرار داشتند. بنابراین هنگامی که گناه به صورت یک عادت و حالت در جامعه متمرکز گردد، احتمال نزول عذاب الهی در آن هنگام بسیار است (۲۳).

- نزول خیر و برکت: «اگر اهل شهرها و آبادی‌ها، ایمان می‌آوردند و تقوا پیشه می‌کردند، برکات آسمان و زمین را بر آنها می‌گشودیم»^۷ (۱). گشوده شدن ابواب برکات، معلول ایمان و تقوای جمعیت‌ها است، نه ایمان یک نفر و دو نفر از آنان (۲۰، ۳۶). معصیت قوم بنی اسرائیل سبب سرگردانی چهل ساله آنان در بیابان سینا و محرومیت آنان از نعمت‌های الهی شد (۱۸).

- هلاکت دسته‌جمعی برخی از اقوام گذشته: «اما (برخی از اقوام گذشته، هنگامی که سرکشی و طغیان کردند) آنان را به خاطر گناهانشان نابود کردیم»^۸ (۱). آیه ۶ سوره انعام دلالت دارد بر اینکه گناهان دخالت قطعی در پیش آمدن بلاها و محنت‌های عمومی دارد (۲۰). اقوامی مانند قوم سبا، قوم نوح، قوم فرعون و قوم ثمود به این بلاها گرفتار شدند (۱). گناه و نافرمانی موجب فروردن زمین (نحل/۴۵-۴۶؛ هود/۸۲)،

ایجاد می‌کند؛ زیرا جهان هستی بر اساس قانون عمل و عکس‌العمل آفریده شده است^۱ (۱). در قرآن کریم تصریح شده است که انسان اثر برخی از گناهان را در همین دنیا می‌بیند: «خداوند می‌خواهد آنان [اهل کتاب] را به خاطر پاره‌ای از گناهانشان مجازات کند»^۲ (۱). البته به دلیل صفت رحمانیت و خیر مطلق بودن حق تعالی، نیکی‌هایی را که در زندگی به انسان می‌رسد باید به خداوند و بدی‌ها و سیئات را به خودمان نسبت دهیم^۳ (۱). بنابراین بخشی از ناملازمات عمومی و همگانی از قبیل قحطی، گرانی، برخی از بیماری‌ها، زلزله و امثال آن، که متوجه جامعه شما می‌شود، به سبب گناهانی است که مرتکب می‌شوید؛ پس آیه شریفه در معنای آیات دیگر قرآن است^۴ (۱) و همه دلالت دارد بر اینکه بین اعمال آدمی و نظام عالم و اجزای آن، ارتباط خاص علی-معلولی برقرار است؛ به طوری که اگر جوامع بشری عقائد و اعمال خود را با آنچه که فطرت اقتضا دارد وفق دهند، خیرات و برکات به سوشان سرازیر می‌شود و اگر در این دو مرحله به فساد بگرایند، زمین و آسمان تباه می‌شود و زندگی‌شان را تباه می‌سازد (۲۰). این یک قاعده کلی قرآنی است که همه اجزای عالم از جمله رفتارهای انسان حتی ایمان و کفر او می‌تواند در اجزای دیگر اثر نیک یا بد داشته باشد، بیماری جسمی و روانی و حتی حادثه‌های طبیعی را رقم زند. بنابراین، نتیجه هیچ رفتاری در نظام هستی از بین نمی‌رود، بلکه به عنوان یک اثر در نظام پویای جهان محفوظ می‌ماند و بر اجزای دیگر این عالم از جمله بر خود عامل و صاحب عمل تأثیر می‌گذارد (۱۸). انسان مهره‌ای از مهره‌های عالم طبیعی است که با نیکی و تقوایی و با عالم نیز خوب می‌شود و با بدی و عصیان او عالم طبیعت نیز دگرگون می‌گردد: «فساد در خشکی و دریا آشکار شد به سبب عملکرد مردم»^۵ (۱، ۳۵).

نمونه‌هایی از تأثیر عملکرد انسان بر مجموعه نظام تکوین در آیات قرآن:

- بروز بیماری جسمی: «فَبَدَّلَ الَّذِينَ ظَلَمُوا قَوْلًا غَيْرَ الَّذِي قِيلَ لَهُمْ فَأَنْزَلْنَا عَلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا رِجْزًا مِّنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ»؛ «لذا بر ستمگران، در برابر این نافرمانی، عذابی (طاعون) از

^۱ (سوره لقمان؛ آیه ۱۶، سوره زلزال؛ آیات ۷ و ۸)

^۲ (سوره مائده؛ آیه ۴۹)

^۳ (سوره نساء؛ آیه ۷۹ و سوره شوری؛ آیه ۳۰)

^۴ (سوره روم؛ آیه ۴۱، سوره اعراف؛ آیه ۹۶ و سوره رعد؛ آیه ۱۱)

^۵ (سوره روم؛ آیه ۴۱)

بیان عوامل و موجبات مرگ‌های زودرس می‌فرماید: «گناهی که موجب تعجیل مرگ می‌گردد عبارت است از: قطع رحم، قسم ناحق خوردن، سخن دروغ گفتن، زناکردن، راه‌های مسلمانان را بستن و به‌ناحق ادعای رهبری داشتن» (۴۰).

۴-۲-۳) آسیب‌های جسمی، بلاها و کمبودها: امیرالمومنین علی (ع) فرمود: «از گناهان پرهیز و دوری کنید؛ زیرا هیچ بلا و کمبود رزقی نیست مگر آنکه به‌جهت گناهی باشد، حتی خدشه بر پوست، خوردن پا به سنگ و دیگر مصیبت‌ها؛ در همین زمینه خداوند فرمود: هر مصیبتی به شما رسد به‌خاطر اعمالی است که انجام داده‌اید و بسیاری را نیز عفو می‌کند»^۱ (۱، ۱۶، ۴۱، ۴۲).

۴-۲-۴) دگرگونی نعمت‌ها: امام صادق (ع) از خداوند برای برخی از گناهان با این آثار استغفار می‌کند: «ای خدای رحمان و رحیم! بیمارز از من گناهی که نعمت‌ها را دگرگون کند... بیمارز برایم گناهی که بلا فرود آورد و بیمارز برایم گناهی که دشمنان را چیره سازد و بیمارز برایم گناهی که نابودکردن را نزدیک می‌سازد...» (۱۶، ۴۳). در این باره از امام سجاد (ع) است که: «گناهی که نعمت‌ها را دگرگون سازد تجاوز (به دیگران) است...؛ و آن گناهی که بلاها نازل کند ستم است و آنها که پرده را بدرد شرابخواری است و آنها که روزی را نگهدارد (و در نتیجه کم شود) زنا است و آنها که در نابودی شتاب کند قطع رحم است...» (۱۸، ۲۱). این رویکرد، گناه می‌تواند نعمت سلامتی جسم را بستاند.

بحث و نتیجه‌گیری

با توجه به اصول حاکم بر نظام تکوین و بر پایه مبانی جهان‌بینی اسلامی ثابت شد که گناه می‌تواند موجب بروز برخی از بیماری‌های جسمی شود. تأثیر گناه می‌تواند با سه الگو تبیین شود. هر سه الگو در واقع تأثیر وضعی گناه به حساب می‌آید و تابع قانون فراگیر علت و معلول است و بر مبنای قاعده کلی «گناه و نافرمانی از دستورهای الهی، همان ناهماهنگی با ذرات عالم و ایجاد بی‌نظمی است» جای می‌گیرد و هر بی‌نظمی در کل نظام تأثیر بی‌واسطه یا باواسطه و نیز شناخته‌شده و یا ناشناخته خود را می‌گذارد:

الف) تأثیر گناه به‌عنوان یک علت مادی، مستقیم و بی‌واسطه در ایجاد بیماری جسمی؛ مانند اینکه خوردن گوشت خوک در ایجاد انگل‌های بیماری‌زا مؤثر باشد (۳۰-۳۲، ۴۴).

زیاد شدن نعمت‌ها و سپس کیفی‌نمودن (انعام/۴۴)، تغییر در آسمان‌ها و زمین (اعراف/۹۶)، مسخ انسان‌ها (اعراف/۱۶۶؛ بقره/۶۵)، ذلت اجتماعی (آل عمران/۱۱۲ و ۲۱؛ بقره/۶۱) و هلاک شدن نسل‌ها و باغات و مزارع (بقره/۲۰۵) مرگ زودرس (نوح/۳-۴) نیز شده است (۱). این آیات به‌خوبی تأثیر متقابل نظام تکوین و نظام تشریح، ارتباط نظام‌مند اجزای عالم، رابطه علی-معلولی ضروری و منطقی بین برخی از بلاهای طبیعی و برخی از بیماری‌های جسمی و بین عملکرد انسان‌ها را ثابت می‌کند.

۴-۲) شواهد روایی

در کنار شواهد و مؤیدات قرآنی بر تأثیر و تأثر بین رفتار انسان و بروز برخی از حوادث طبیعی یا بیماری‌ها، از شواهد روایی هم می‌توان به شرح ذیل استفاده کرد.

۴-۲-۱) گناه و بروز بیماری‌ها: در ذیل آیه: «هر مصیبتی به شما رسد به‌خاطر اعمالی است که انجام داده‌اید و بسیاری را نیز عفو می‌کند»^۱. امام صادق (ع) فرمود: «هیچ رگی از بدن نمی‌جهد و هیچ نکبتی نمی‌رسد و هیچ سردرد و بیماری دیگری عارض کسی نمی‌شود مگر به‌خاطر گناهی است که کرده و این همان کلام خدای عزوجل است که در کتاب خود می‌فرماید: «هر مصیبتی به شما رسد به‌خاطر اعمالی است که انجام داده‌اید و بسیاری را نیز عفو می‌کند» (۱). راوی می‌گوید: سپس امام فرمود: یعنی آنچه از عقوبتش که صرف نظر می‌کند بیشتر از آن گناهی است که عقوبتش را به گنهکار می‌چشاند» (۱۶).

۴-۲-۲) مرگ ناگهانی و تسلط اشرار. امام باقر (ع) فرمود: «در کتاب رسول خدا (ص) دیدم که فرمود: پس از من چون زنا زیاد شود مرگ ناگهانی فراوان گردد (۱۶، ۳۷). امام رضا (ع) فرمود: «کسانی که در اثر گناهان می‌میرند، بیشترند از کسانی که با پایان یافتن عمرشان از دنیا می‌روند و به‌صورت طبیعی می‌میرند» (۳۸). همچنین، از قول امام صادق (ع) است که: «به خدا پناه می‌بریم از گناهی که نابودی را جلو می‌اندازد و مرگ‌ها را نزدیک می‌کند و سرزمین‌ها را خالی می‌کند و آنها عبارت است از قطع رحم و عاق والدین و ترک نیکوکاری». آن حضرت همچنین در جایی دیگر می‌فرماید: «مردم بیشتر از آنکه با عمر خود زندگی کنند با احسان و نیکوکاری خود زندگی می‌کنند و بیشتر از آنکه با اجل خود بمیرند بر اثر گناهان خود می‌میرند» (۳۹). امام سجاد (ع) در

^۱ (سوره شوری؛ آیه ۳۰)

بشری، نمی‌توان با مشاهده یک بیماری در طبیعت فوراً با قطع و یقین آن را به عملکرد افراد یا جوامع نسبت داد و نباید درباره افراد و جوامع فوراً به قضاوت نشست. تنها خداوند است که حکمت و راز آنها را می‌داند. همچنین بیماری می‌تواند نتیجه سنت‌ها و قوائد دیگری غیر از گناه باشد که بر جهان هستی حاکم است مانند:

اول) رعایت نکردن اصول بهداشت: ایجاد بیماری‌ها می‌تواند معلول علل مادی و فرامادی مختلفی باشد از قبیل رعایت نکردن بهداشت فردی، بهداشت عمومی، ویروس‌ها، میکروب‌ها، قارچ‌ها و انگل‌ها. برخی از گناهان می‌تواند تنها یکی از علل بروز بیماری جسمی باشد نه همه آن.

دوم) سنت امتحان الهی: برای راهیابی بندگان به هدف نهایی خلقت (تقرب به خداوند، بندگی و کسب رضای او)، سنت‌های ثابت و تغییرناپذیری مطرح است از قبیل: سنت هدایت توسط انبیای الهی و سنت آزمایش و ابتلا^۱ (۱). امام صادق (ع) فرمود: «همانا پاداش بزرگ و ارجمند با رنج و زحمت بیشتر است و خداوند گروهی را دوست ندارد، مگر اینکه آنان را به بلا گرفتار سازد» (۱۶). آن حضرت (ع) به فردی به نام سدیر فرمود: «هنگامی که خداوند بنده‌ای را دوست بدارد او را غرق بلا می‌کند» (۱۶).

سوم) سنت تزکیه و ارتقای معنوی در اثر صبر: رنج‌های زندگی حکمت‌هایی دارد که حتی گاه شخصی که گناه نکند هم به آن مبتلا خواهد شد و بلکه افرادی که گناه برای آنان متصور نیست مانند معصومین (ع) و اولیای الهی با مصائب و گرفتاری‌های شدیدتری مواجه می‌شوند. امام صادق (ع) فرمودند: «در میان انسان‌ها سخت‌ترین ناگواری‌ها نصیب پیامبران می‌شود؛ سپس پیروان آنها و کسانی که بیشتر شباهت با انبیا دارند» (۱۶). پیامبر اکرم (ص) فرمود: «بلا برای ظالم مایه ادب، برای مؤمن آزمایش و برای پیامبران مایه ترفیع درجه و برای اولیاء بزرگواری است» (۲۱).

چهارم) حکمت‌های دیگر: بیماری‌ها و حتی حوادث طبیعی چهره دیگر و حکمت‌های دیگری هم دارد که مهم‌ترین آنها عبارت است از: تشخیص بهترین‌ها در مقام عمل (کهف/۷)؛ شناخت شکیبایان (محمد/۳۱)؛ محک‌زدن افراد (آل عمران/۱۸۶)؛ شناساندن درجه ایمان و اعتقاد مردم به خودشان (محمد/۴)؛ رشد و تکامل افراد و تفکیک منافق از مؤمن (آل عمران/۱۷۹)؛ خالص‌سازی مؤمنان از ناپاکی‌ها (آل

ب) تأثیر گناه به‌عنوان یک علت مادی اما غیرمستقیم و بواسطه از طریق تأثیرگذاری در بُعد روحی-روانی فرد. در این صورت یک مشکل روحی واسطه می‌شود و موجب ایجاد اختلال در عملکرد سلول‌ها و یا اعضای بدن می‌شود؛ مانند تأثیر خشم یا کینه‌توزی یا حسادت‌ورزی در ایجاد بیماری. این تأثیر از نوع تأثیر علت غیرمادی (اختلال روانی-روحی) در ایجاد بیماری تلقی می‌شود (۳۳، ۳۴).

ج) تأثیر ویژه گناه به‌عنوان یک علت در ایجاد بیماری جسمی. در این صورت بیماری نتیجه اثرگذاری گناه در این عالم است. این تأثیرگذاری یا ذیل قانون علیت موجب ایجاد بیماری در جسم می‌شود اگر چه سازوکار این تأثیرگذاری برای ما روشن نباشد؛ یا در قالب این قاعده که گناه به‌عنوان ناهماهنگی با دیگر اجزای عالم موجب ظهور عوامل مادی بیماری‌زا در بدن و بیماری خاصی می‌شود.

با توجه به اصول یادشده، کاملاً منطقی است که گناه و معصیت جدید در جامعه بتواند بیماری جدیدی را در پی داشته باشد. برخی از روایات نیز این مسئله را تأیید کرده است: امام رضا (ع) فرموده است: «هر چه بندگان گناهان جدیدی را که سابقه نداشته ایجاد کنند خداوند بلاهایی که سابقه نداشته است بر آنان نازل می‌کند» (۱۶).

نکته قابل توجه اینکه وجود رابطه تأثیر و تأثر بین عملکرد انسان با نظام تکوین به‌ویژه در ایجاد بیماری جسمی، تنها به‌صورت قضیه منطقی «موجبه جزئیه» قابل قبول است نه به‌صورت موجبه کلیه. به این معنا که همه بیماری‌ها را هرگز نمی‌توان به گناه و معصیت افراد یا جوامع نسبت داد. بر اساس یک قاعده فلسفی، اثبات شیء نفی ماعدا نمی‌کند؛ اثبات ارتباط تکوینی و وجودی بین گناه و بیماری، تأثیر دیگر قواعد و سنت‌های حاکم بر جهان را نفی نمی‌کند. بنابراین نتیجه تحلیل فلسفی و محتوای آیات و روایات یادشده درباره «همه» انسان‌هایی که دچار بیماری جسمی می‌شوند و نیز «همه» انواع بیماری‌ها صدق نمی‌کند. این‌طور نیست که بروز بیماری در فرد نشانه گناهکاربودن او یا سلامتی فرد نشانه درست‌کاربودن او باشد. همچنین کشف علل و اسباب طبیعی حوادث یا بیماری‌ها توسط دانشمندان، منافاتی با تأثیرگذاری رفتارهای انسان در وقوع آنها ندارد (۳۵).

از آنجاکه انسان از لایه‌های پنهان تأثیر و تأثر بین گناه با بیماری‌ها یا بلایای طبیعی و رابطه پنهان بین عمل خیر و ایمان صادقانه با بروز سلامتی و خیر و برکت برای فرد و جامعه آگاهی تفصیلی ندارد و نیز با عنایت به محدودیت دانش

۱) سوره بقره؛ آیه ۱۵۵

الگوی اول؛ تأثیر مستقیم: گناه یا معصیت تأثیر مستقیم بر جسم می‌گذارد و بیماری خاصی را ایجاد یا تشدید می‌کند.

الگوی دوم؛ تأثیر باواسطه: در برخی موارد ارتکاب به گناه با ایجاد عارضه‌ای روحی و روانی به تدریج در جسم ایجاد بیماری می‌کند.

الگوی سوم؛ تأثیر فرامادی: در برخی موارد گناه و نافرمانی از دستوره‌های الهی به صورت ناشناخته‌ای یا به‌عنوان علت غیرمادی یا به‌جهت بروز ناهماهنگی با نظام هستی سلامت انسان را دچار اختلال می‌سازد.

الگوهای فوق نتیجه تحلیل منطقی و محتوایی مبانی جهان‌بینی اسلامی و نیز مؤیدات جدید علمی به‌ویژه شواهدی متقن از آیات و روایات است و نشان می‌دهد که دست‌کم برخی از گناهان می‌تواند به‌عنوان یکی از علت‌ها در ایجاد برخی از بیماری‌های جسمی تلقی شود. همچنین با عنایت به اثبات رابطه بین عملکرد انسان با نظام خلقت و گسترش دامنه قانون علیت به پدیده‌های غیرمادی؛ اولاً: بسیاری از اعمال مذهبی مانند توصیه به استغفار برای دفع بلا، توصیه به دادن صدقه و احسان کردن برای حفظ سلامتی، خواندن دعا برای شفای بیمار تبیین منطقی پیدا می‌کند. ثانیاً: انسان با مواظبت و مراقبت از خویش و آراستن خود به پارسایی و تقوا می‌تواند بیماری‌ها و بلاها را دور و سلامت و برکات مادی و معنوی را برای خود و جامعه تدارک نماید. در نتیجه فلسفه استغفار، توبه و انابه به پیشگاه احدیت در قرآن و روایات، تبیین منطقی و کاربردی پیدا می‌کند.

محدودیت‌های پژوهش

یکی از محدودیت‌های پژوهش حاضر نبود پیشینه قابل اعتنا در موضوع مورد بحث بوده است.

پیشنهاد‌های پژوهش

پیشنهاد می‌شود در مطالعات بعدی به‌طور مصداقی برخی از بیماری‌هایی که با خوردن حیوانات حرام‌گوشت در انسان ایجاد می‌شود یا چگونگی واسطه‌شدن استرس حاصل از ارتکاب به گناه در ایجاد یا تشدید برخی از بیماری‌های جسمی مطالعه شود تا الگوهای ارائه‌شده نقد و بررسی شود تا احتمالاً ارتقا یابد یا اصلاح شود.

عمران/۱۵۴)؛ بیداری (اعراف/۹۴)؛ توبه از معاصی (انعام/۴۲) و شناخت خائفتان و خداترسان (مائده/۹۴) (۱).

پنجم) تأثیر بیماری در ریزش گناهان: برخی از بیماری‌ها کفاره گناهان است. صحیفه روح از آلودگی‌های حاصل از معصیت الهی پیراسته می‌گردد. پیامبر اکرم (ص) فرمود: «بیماری گناهان را نابود می‌کند» (۴۱). همچنین: «لحظه‌ها و ساعت‌هایی که انسان گرفتار هم و غم‌ها است، ساعات کفاره گناهان است» (۴۱). امام صادق (ع) فرمود: «هنگامی که بنده خدا گناهش زیاد می‌شود و اعمالی که آن را جبران کند نداشته باشد، خداوند او را گرفتار حزن و اندوه می‌کند تا کفاره گناهان او باشد (۲۸).

با توجه به عمومیت مبانی جهان‌بینی اسلامی و عمومیت آیات و احادیث، به نظر می‌رسد تأثیر گناه بر ایجاد بیماری هم در جوامع دینی هم در جوامع غیردینی مطرح است. اما تجلی رابطه بین عمل انسان‌ها بر نظام تکوین از جمله تأثیر گناه بر ایجاد بیماری‌ها، در جوامع دینی و ایمانی مشهودتر است؛ زیرا اگر چه جوامع غیردینی هم تحت نظام تکوین قرار دارند، ممکن است به دلیل خارج شدن از اراده تشریعی الهی به حال خود رها شده باشند و بیماری‌ها و بلاهایی که نتیجه عمل آنها است و می‌تواند نقش بیدارگری داشته باشد درباره آنان اتفاق نیفتد و دچار سنت املاء^۱ و استدراج^۲ شده باشند (۱، ۲۱) و یا اگر مشمول قانون تأثیر علت فرامادی مثل معصیت و گناه بر ایجاد برخی بیماری‌ها باشند تعیین مصداق آسان نیست.

با عنایت به مبانی جهان‌بینی اسلامی به نظر می‌رسد باوجود ادعاهای تجربه‌گرایان، تأثیر و تأثر در این جهان در تأثیر و تأثر مادی محدود نمی‌شود و قانون علیت دامنه‌ای فراختر از جهان ماده را دربرمی‌گیرد. این مبانی در حیطه جهان‌شناسی عبارت است از: توحید و جهان دو بُعدی؛ قانونمندی جهان هستی؛ پیوستگی ضروری بین حوادث و پدیده‌ها؛ حرکت تکاملی جهان؛ گستره قانون علیت و سرانجام تسبیح عمومی ذرات جهان؛ و در حیطه انسان‌شناسی عبارت است از: انسان موجودی دوساحتی؛ انسان جانشین خدا و سرانجام هماهنگی ذرات عالم در جهت تکامل انسان. بر اساس این مبانی، سه الگوی اصلی به‌منظور تبیین چگونگی تأثیر برخی از گناهان در ایجاد برخی از بیماری‌های جسمی ارائه شده است:

(۱) سوره آل عمران؛ آیه ۱۷۸، سوره اعراف؛ آیه ۱۸۳ و سوره قلم؛ آیه ۴۵

(۲) سوره اعراف؛ آیه ۱۸۲، سوره قلم؛ آیه ۴۴ و سوره اعراف؛ آیه ۹۵

قدردانی

از جناب آقای دکتر سید حمزه حسینی عضو هیئت علمی و استاد روان‌پزشکی دانشگاه علوم پزشکی مازندران به دلیل مشاوره و راهنمایی مؤلفان در یافتن برخی از منابع لاتین جهت ارتقای سطح مقاله، تشکر و قدردانی می‌شود.

حامی مالی

بنا بر اظهار مؤلفان مقاله، این پژوهش حامی مالی نداشته و با هزینه شخصی مؤلفان صورت گرفته است.

مشارکت مؤلفان

پیشینه، تبیین، بحث، نتیجه‌گیری و تدوین کلی مقاله: مؤلف اول؛ راهنمایی محتوایی و ساختاری: مؤلف دوم و مشاوره: مؤلف سوم.

References

13. Balog JE. An historical review and philosophical analysis of alternative concepts of health and their relationship to health education (Unpublished dissertation). Maryland: 1978. University of Maryland.
14. Boruchovitch E, Mednick BR. The meaning of health and illness: some considerations for health psychology. *Psico-USF*. 2002;7:175-83.
15. Mausner JS, Bahn AK. Epidemiology. An introductory text. Translated by Mohammad Hosein Malikafzali, Kioumarth Naseri. Tehran: Markaz Nashre Danedhgahi; 2016.p.35-40.
16. Koleyni M. Osool-e-Kafi, Editor: Aliakbar GHaffari & Mohammad Akhundi. Tehran 1986.
17. Sweetman B. Religion and Science, An Introduction, Trans: by. Aliasghar Zakavi & Rahmatollah Marzband. Mashhad: Arstoo Publication; 2013.
18. Javadi A. Sarchesmeh Andisheh. Qom: Nashre Asraa; 2007.
19. Javadi A. Tafsir Insan Be Insan. Qom: Asra Publicatiuon; 2005.
20. Tabatabaei S. Al-Mizan Commentary. Qom: Daftare Entesharate Islami, Jamaee Modaresin Howzeh Elmie Qum; 1984.
21. Motahhari M. Adle Ilahi. Tehran: Sadra Publication; 1999.
22. Şadr od-Dīn Shīrāzī (Mulla Sadra) M. Al-Asfar Al-Arbae'h. Qom: Mustafavi Publication; 1989.
23. Makarim Shirazi N. Tafsir-e Nemooneh. Tehran: Darul Kutub Publication; 1995.
24. Mesbah MT. Maarif Quran. Qom: Imam Khomeyni Publication; 2005.
25. Zakavi AA. Javdanegi-e Rouh. Sari: Shelfin Publication; 2005.
26. Modarresi SMT. Men Hoda al-Quran. Tehran: Daru Mohib Al- Huseyn Publication; 1993.
27. Taleqhani SM. Partovi az Quran. Tehran: Sherkat Sahami Inteshar; 1983.
28. Ibn Babawayh Qummi (Sadooq) M. Elal al-Sharayea. Qom: Maktab al-Heydariye; 2004.
29. Moller R. Worms and Human Disease. 2 ed. UK: CABI Publishing; 2002.
30. Roberts L, Janovy JR. Foundations of parasitology. New York: McGraw Hill; 2008.
31. John D, Petri WA. Markell and Voge's Medical Parasitology. 9 ed: Oklahoma: saunders; 2006.
32. Gianaros PJ, Wager TD. Brain-body pathways linking psychological stress and physical health. *Current directions in psychological science*. 2015; 24 (4):313-21.
1. The Holy Quran. Translated by Naser Makarem Shirazi. Tehran: Dar Al-Quran Publication; 2017.
2. Ibn Manzūr M. Lisan al-Arab. Beirut: Dar-e Sader; 1993.V, 12.P.5.
3. Tebrasi F. Majm al-Bayan Tehran: Naser Khosru Publication; 1993.V.2. P. 713.
4. Ragheb Esfahani H. Al-Mufradat fi Kalimatl al-Quran Beirut: Dar al- Elm; 1991.P.570.
5. Mustafavi H. Al-Tahqihq fi Kalimat al- Quran. Tehran: Tarbume va Nashre Ketab; 1981.V.5.P.252.
6. Dehkhoda M. Loghat-Nameh, word: Gonah. Tehran: Tehran university publication; 1956.P.427.
7. Moiin M. Farhang-e- Moiin. Tehran V3. P.3395.
8. Qaraati M. Gonahshenasi. Tehran: Payame Azadi Publication; 1990.P.21.
9. Dastgheym SA. Gonahane-Kabireh. Qom: Daftare Tabliqate Islami Publication; 2012.
10. Naseri M. Muroori bar Kollyate Tebe Sonnat-e Iran. 4 ed. Tehran: Teb Sonati Publication; 2011.P.51.
11. Jorjani SE. Zakhireye Kharazmshahi. 1 ed. Qom: Ehya Tebb Babiei Institute; 2012.
12. World Health Organization. Constitution of the World Health Organisation 1946. [Available from: <http://apps.who.int/gb/bd/PDF/bd47/EN/constitutionen.pdf?ua=1>.

33. Myers B. Corticolimbic regulation of cardiovascular responses to stress. *Physiology & behavior*. 2017;172:49-59.
34. Robert McComb JJ, Tacon A, Randolph P, Caldera Y. A pilot study to examine the effects of a mindfulness-based stress-reduction and relaxation program on levels of stress hormones, physical functioning, and submaximal exercise responses. *Journal of Alternative & Complementary Medicine*. 2004;10(5):819-27.
35. Javadi A. Sarchesmeh Andisheh. Qom: Nashre Asra; 2002.
36. Aroosi Havizi A. Tafsir-e-Noor al-Thaghalein. Qom: Esmailyan Publication; 1994.
37. Baqhi A. al-Mahen. Qom: Darul Kotob Al-Islamyah; 1992.
38. Ali Ebn-e Moosa-al-Reza. Al-fiqhh al-Mansoob ila al-Imam al-Rezaa: Alul- Beyt Publication, No date. Mashhad :Alol- Beyt Publication.
39. al-Ravandi S. al-Daavat. Qom: Madrisah Al- Imam Al-Mahi Publication; 1986.
40. Horr Ameli M. Vasael al-shia. Qom: Moasseseh Al-al-Beyt Lehyae al-torath; 1995.
41. Majlesi MB. Bihar al-Anvar. Beirut: Moassese al-Vafa; 1984.
42. Ibn Babawayh Qummi (Sadooq) M. al-Khisal, Editor , Ali-Akbar Ghaffari. Qom: Jameah Modarresin Publication; 1983.
43. Qhomi A. Mafatih al-Janan. Qom: Athar Bartar Publication; 2016.
44. Spotin A, SoheilaRouhani PP, Shahbazi A, Najafian J, Zaman J, Ahmadpour E ,et al. A Survey of the effects of pork consumption on human physical and mental health based on Islamic Narratives and Medical Parasitology. *JRH*. 2014;2(1):57-64.

